

اقتصاددانی جوان که خشم ثروتمندان جهان و سیاستمداران‌شان را برانگیخته است

تعداد اقتصادی

فرهاد نعمانی

در سال ۲۰۲۳ «انجمن اقتصاد آمریکا» (American Economic Association) نشان «جان بیتس کلارک» را به گابریل زوکمن (Gabriel Zucman - متولد ۱۹۸۶)، استاد اقتصاد در دانشگاه کالیفرنیا (برکلی) و مدرسه‌ی اقتصاد در پاریس، اهدا کرد. به‌زعم این انجمن «گابریل زوکمن نقشی اساسی در حوزه‌ی اقتصاد عمومی (public policy) ایفا کرده است. او به‌عنوان یکی از کارشناسان برجسته‌ی جهان در زمینه‌ی فرار مالیاتی، هم در سطح خانوار و هم در سطح شرکت‌ها، و یکی از محققان اصلی در بررسی اندازه‌گیری و تبیین افزایش نابرابری اقتصادی شناخته می‌شود. تحقیقات او نقشی ویژه در روشن‌ساختن بحث‌های مربوط به اتخاذ سیاست عمومی در امر طراحی عملی نظام‌های مالیاتی در جهان دارد.»^۱

نشان کلارک به خاطر تحقیقات بنیادی و کمی در روش اندازه‌گیری نابرابری ثروت مالی (سهام و اوراق قرضه)، تمرکز ثروت و فرار مالیاتی در کشورهای مختلف به «بهشت‌های مالیاتی»، و نابرابری توزیع درآمد در جهان به زوکمن اهدا شده است.^۲ پیش از آن نیز او جوایز متعددی ازجمله جایزه‌ی بهترین اقتصاددان جوان فرانسوی توسط لوموند و گردهمایی اقتصاددانان فرانسه (۲۰۱۸)، را دریافت کرده بود.

پایان‌نامه‌ی دکترای زوکمن که در سال ۲۰۱۳ تکمیل شد، با بسیاری از پایان‌نامه‌های دکترا در اقتصاد مشابهت ندارد. این پایان‌نامه‌ی داده-محور که تحت نظر استاد راهنمایش توماس پیکتی نوشته شده است، برای نخستین بار به اندازه‌گیری علمی ثروت پنهان‌شده در بهشت‌های مالیاتی و ارزیابی سیاست‌های اجرا شده برای مهار فرار مالیاتی می‌پردازد. در همان سال کوزمن پایان‌نامه‌ی خود را تحت عنوان «ثروت پنهان ملل: پژوهشی درباره‌ی بهشت‌های مالیاتی» به چاپ رساند.^۳ این کتاب تا به امروز به زبان‌های بسیاری ترجمه شده است.^۴

البته تحقیقات و کاوش‌های ارزنده‌ی قبلی در مورد فرار مالیاتی و اجتناب مالیاتی وجود دارد، اما این بررسی‌ها به‌ندرت با تحلیل نابرابری مرتبط بوده‌اند و یا صرفاً بر بررسی‌های موردی و محدود تمرکز داشته‌اند. قبل از کاوش‌های زوکمن شواهد اندکی درباره‌ی میزان فرار مالیاتی در مقیاس بین‌المللی وجود داشت که بسیار تخصصی هستند و دسترسی به آن‌ها برای همگان آسان نیست. این کاوش‌ها بیشتر به میزان

اقتصاددانی جوان که خشم ثروتمندان و سیاستمدارانشان را برانگیخته است

اجتناب مالیاتی شرکت‌های چندملیتی و به گزارش سود شرکت‌ها در حوزه‌های مالیاتی با مالیات‌های کم (اغلب همان پناهگاه‌های مالی که به افراد ثروتمند خدمات بانکی و مالی ارائه می‌دهند) پرداخته‌اند.^۵

زوکمن در مجموعه‌ای از مقالات و نخستین کتابش (ثروت پنهان، ۲۰۱۳)، برای اندازه‌گیری فرار و یا اجتناب از پرداخت مالیات و یا مالیات اندک در مناطق آزاد، ثروت موجود در بهشت‌های مالی پنهان و یا آشکار، روش‌هایی را به صورت سیستماتیک توسعه داده و ارقام مورد نیاز این موضوع مهم را ارائه کرده است.

دو موضوع اصلی مورد علاقه‌ی زوکمن، یعنی فرار مالیاتی در میان ثروتمندان در جهان و کشورهای مختلف و اندازه‌گیری درآمد و ثروت در بالاترین سطح، به شدت با هم مرتبط‌اند. برای اندازه‌گیری صحیح درآمد و ثروت در بالاترین سطح آن، دانستن این‌که ثروتمندان و کسب‌وکارهایی که آنها مالک هستند و نیز شرکت‌های چندملیتی چه مقدار از پرداخت مالیات خوداری می‌کنند، بسیار مهم است.

این نوشته به اختصار بر اساس تحقیقات زوکمن نخست به وسعت و سهم ثروت خانوار برخی از کشورها در بهشت‌های مالیاتی اشاره می‌کند و سپس به مالیات‌گریزی شرکت‌های چندملیتی و نابرابری ثروت در بالاترین سطح و فرار مالیاتی می‌پردازد.

زوکمن بر اساس روش‌شناسی بدیعی به تخمین اندازه‌ی ثروت خانوارهای مقیم کشورهای مختلف در مناطق ابرساحلی یا بهشت‌های مالیاتی (offshores) می‌رسد:

از جمله این‌که در سال ۲۰۰۷، به‌طور متوسط ۸ درصد از ثروت مالی (اوراق بهادار) خانوارها در جهان - معادل با ۱۰ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان -

در بهشت‌های مالی نگهداری می‌شده است. با استفاده از این داده‌ها، زوکمن مقدار ثروت پنهان‌شده‌ی خانوارهای کشورهای مختلف را در مناطق معروف به فراساحلی offshore یا بهشت‌های مالیاتی و وسعت ناهمگونی این ثروت پنهان بین این کشورها را نشان می‌دهد.^۶

برای نمونه، در سال ۲۰۰۷، سهم (٪) ثروت مالی خانوارها در برخی از کشورها نسبت به تولید ناخالص داخلی هر یک از کشورهایشان در بهشت‌های مالیاتی به ترتیب زیر است:

- امارات کمی بیش از ۷۰٪
- ونزوئلا کمی بیش از ۶۰٪
- عربستان سعودی کمی بیش از ۵۵٪
- روسیه کمی بیش از ۴۵٪
- آرژانتین و یونان کمی بیش از ۳۵٪
- ترکیه کمی بیش از ۱۵٪
- بلژیک، انگلستان، آلمان و فرانسه کمی بیش از ۱۵٪
- ایتالیا، آفریقای جنوبی، اسپانیا و ایرلند کمی بیش از ۱۰٪
- استرالیا، ایالات متحد آمریکا و مکزیک و برزیل کمی بیش از ۵٪
- سوئد و ایران، کانادا و اندونزی کمی بیش از ۵٪
- نروژ، هند، ژاپن، فنلاند، دانمارک، چین و کره جنوبی کم تر از ۵٪

اندازه‌گیری درآمد و ثروت افراد در بالاترین رده‌ی درآمد و ثروت افراد جنبه‌ی دیگری از تحقیقات زو‌کم‌ن است. در نهایت، اندازه‌گیری ثروت پنهان و سودهای منتقل شده برای به دست آوردن درک بهتری از ثروت و درآمد ثروتمندان و مالیات‌هایی که در واقع پرداخت می‌کنند، اهمیت دارد.^۷

بررسی توزیع ثروت در مناطق فراساحلی همچنین نشان می‌دهد که فرار مالیاتی در رده‌ی بالای توزیع ثروت به‌طور قابل توجهی بیشتر از آن چیزی است که قبلاً تصور می‌شد. برای نمونه، شواهد موجود در کشورهای اسکاندیناوی بیانگر آنست که فرار مالیاتی میان ۰.۰۱ درصد ثروتمندترین اسکاندیناوی‌ها حدود ۲۵ درصد است، در حالی که حسابرسی‌های مرسوم، نرخ‌های فرار مالیاتی را در سطح زیر ۵ درصد در سرتاسر توزیع ثروت می‌پنداشتند؛ چراکه نمی‌توانستند ثروت‌های خارج از کشور را شناسایی کنند.^۸

در حالی که منابع اطلاعاتی زیادی در مورد نابرابری درآمد در ایالات متحده و کشورهای اروپایی در دسترس است، اطلاعات بسیار ناچیزی در مورد ثروت در کشورهای جهان وجود دارد. از آن‌جا که مالیات بر تمامی انواع ثروت‌ها وجود ندارد،

اقتصاددانی جوان که خشم ثروتمندان و سیاستمدارانشان را برانگیخته است

بررسی نظاممند در این زمینه مشکل است. با این همه فهرست سالانه‌ی نام ثروتمندان، مانند فوربز ۴۰۰، در کنار اطلاعاتی که از نظرسنجی مالیات مصرف‌کنندگان به دست می‌آید بیانگر آن است که تمرکز ثروت در ایالات متحده و بسیاری از کشورها افزایش یافته است. و این در حالی است که داده‌های مالیات بر ارث بیانگر رشد تمرکز ثروت نیست.

زوکمن از روش جدیدی برای برآورد ثروت به نام روش سرمایه‌ای کردن یا کاپیتالیزاسیون درآمد استفاده کرد. با بهره‌گیری از این روش، اطلاعات زیادی در مورد درآمد سرمایه‌ای که توسط ثروت تولید می‌شود، به دست آمده است: چرا که این نوع درآمد عموماً مشمول مالیات است و اطلاعات در مورد مالیات بر درآمد وجود دارد. روش سرمایه‌ای کردن درآمد به دنبال کسب ثروت از درآمد سرمایه‌ای است. در ساده‌ترین شکل، این روش فرض می‌کند که نرخ بازگشت بر ثروت در هر گروه دارایی یکسان است. از آنجا که تمرکز جریان‌های درآمد سرمایه‌ای مانند سود سهام، سود سرمایه، بهره یا سود تجاری به شدت افزایش یافته است، این روش نشان می‌دهد که ثروت نیز در چند دهه‌ی اخیر به شدت افزایش یافته است.

تحقیقات زوکمن و نیز اقتصاددانان دیگری مانند توماس پیکتی به اندازه‌گیری نابرابری درآمد نیز کمک کرده است. این بررسی‌ها نشان می‌دهند که تمرکز درآمد در دست ثروتمندان از دهه‌ی ۱۹۷۰ به این سو به شدت افزایش یافته است. برای نمونه، سهم درآمد بالاترین ۱ درصد خانوار در ایالات متحده در دوره‌ی ۱۹۷۰-۲۰۲۱ بیش از دو برابر شده است، و از ۸ درصد درآمد خانوارها در دهه‌ی ۱۹۷۰ به بیش از ۲۰ درصد در سال‌های اخیر رسیده است.^۹

یکی دیگر از موضوعات مورد توجه زوکمن اجتناب از پرداخت مالیاتی شرکت‌های چندملیتی از طریق بهشت‌های مالیاتی و اندازه‌گیری حجم، وسعت و تغییر آن در جهان و کشورهای مختلف است. چندملیتی‌ها می‌توانند از استراتژی‌های مختلف حسابداری برای حداکثر کردن سهم سود خود در بهشت‌های مالیاتی که یا نرخ مالیات آنها ناچیز است و یا مالیات وجود ندارد، بهره ببرند. به این ترتیب، شرکت‌ها می‌توانند حجم مالیات خود را در کشورهایی که نرخ مالیاتی‌شان بالاست به حداقل برسانند. این خطه‌شی در عمل فرار مالیاتی تلقی می‌شود، اگرچه این شرکت‌ها و افرادی که چنین راهبردی را

برمی‌گزینند، کلمه‌ی «اجتناب» را برای توصیف عمل خود به کار می‌گیرند و تحت شرایطی از نظر حقوقی نیز می‌توانند چنین کنند. به هرگونه، مسئله‌ی اجتناب مالیاتی توسط شرکت‌های چندملیتی دهه‌هاست که مورد بررسی سازمان‌های بین‌المللی و محققان گوناگون قرار گرفته است، لیکن پیچیدگی جزئیات نهادی کار این بررسی‌ها را دشوار می‌کند.

در سال ۲۰۱۴ زوگمن در مقاله‌ای با آمارهای ساده‌ای افزایش عظیم جابه‌جایی سود توسط شرکت‌های چندملیتی آمریکایی به بهشت‌های مالیاتی را نشان می‌دهد:^{۱۰} در دهه‌ی ۲۰۰۰ بیش از نیمی از سودهای خارجی گزارش‌شده توسط شرکت‌های چندملیتی آمریکایی در بهشت‌های مالی گزارش شده‌اند. در سال ۲۰۲۳، زوگمن براساس داده‌های کلان جدید درباره‌ی شرکت‌های چندملیتی جهانی و عملیات خارجی آن‌ها، سنجشی جهانی و دقیق از جابه‌جایی سود ارائه می‌کند. طبق این بررسی بر اساس برآوردهایی از میزان سود جابه‌جا شده از یک کشور به یک بهشت مالی می‌توان گفت که هر سال ۴۰ درصد از سودهای شرکت‌های چندملیتی گزارش شده به بهشت‌های مالیاتی روان می‌شوند (این درصد در مورد شرکت‌های چندملیتی آمریکایی و غیر آمریکایی به ترتیب حدود ۵۰ درصد و ۳۰ درصد است). این مقاله هم‌چنین یک پایگاه داده‌ی بین‌المللی جامع و بی‌نظیر به صورت آنلاین در مورد جابه‌جایی سود و و هم‌چنین تولید ناخالص داخلی اصلاح شده و توازن‌های تجاری اصلاح‌شده برای این نوع جابه‌جایی‌ها در وب‌گاه **MissingProfits.world** در اختیار همگان قرار داده است.^{۱۱}

روشن است که نتایج چنین تحقیقاتی به گسترش و رشد آگاهی فردی و اجتماعی در جهان در جهت جنبش برای آزادی-عدالت اجتماعی و کاربرد این تحقیقات در امر اتخاذ سیاست‌های مالیاتی بر درآمد و ثروت یاری می‌رساند. در واقع، امروزه فشار جمعی رأی‌دهندگان در اروپا و آمریکای شمالی برای سیاست مالیاتی ثروت و درآمد عادلانه‌تر به نحو چشم‌گیری افزایش یافته است. در این مسیر نقش فعال سیاسی و آکادمیک کسانی چون زوگمن و امثال او در دانشگاه‌ها و خارج از دانشگاه‌ها قابل‌تقدیر و مهم بوده است.^{۱۲} بر همین اساس، شاهد ارائه‌ی طرح زوگمن برای دریافت مالیات خالص

اقتصاددانی جوان که خشم ثروتمندان و سیاستمداران را برانگیخته است

حداقلی ۲٪ از ثروت کسانی که خالص ثروتشان (پس از کسر مالیات‌های دیگر) در سال بیش از ۱۰۰ میلیون یورو است، بوده‌ایم.

لیکن در پی افزایش شهرت محققانی نظیر زوگمن و ارائه‌ی طرح‌هایی براساس پژوهش‌های آنان در حوزه‌ی سیاست‌گذاری، برخی از اقتصاددانان متعارف، و بسیاری از سیاستمداران و ثروتمندترین سرمایه‌داران آشکارا و با خشونت به انتقاد خصمانه از چنین تحقیقات کاربردی و پیشنهادهای منتج از این کاوش‌ها و بدگویی از کسانی مانند زوگمن، روی آورده‌اند. در واقع، این روزها در اتحادیه‌ی اروپا (و نیز آمریکای شمالی)، به‌ویژه در فرانسه، طرح زوگمن خشم آنها را برانگیخته است و از هر سو در جناح راست شاهد حمله به زوگمن و تهدید سرمایه‌داران به خروج سرمایه‌هایشان در صورت اجرای این طرح هستیم.

¹ [Gabriel Zucman, Clark Medalist 2023](#)

^۲ بهشت مالیاتی یا گریزگاه مالیاتی برای شرکت‌ها و افراد خارجی، به کشور، ایالت یا منطقه‌ای اطلاق می‌شود که در آن‌ها شرکت‌ها و افراد خارجی از مالیات معاف بوده یا مالیات بسیار ناچیزی پرداخت می‌کنند. لوکزامبورگ، آندورا، جرزی، باهاماس، برمودا، بحرین، هنگ‌کنگ، لیختن‌اشتاین، پاناما و سوئیس برخی از کشورهای بهشت مالیاتی هستند. بهشت‌های مالیاتی اغلب در کشورهای بسیار کوچکی هستند. شرکت‌ها می‌توانند به طور قانونی از بهشت‌های مالیاتی در خارج از کشور خود استفاده کنند. هنگ‌کنگ، سوئیس و سنگاپور بالاترین دریافت‌کننده فرار و اجتناب مالیاتی توسط شرکت‌ها و افرادند. فرار مالیاتی (یا گریز مالیاتی) هرگونه تلاش قانونی یا غیرقانونی یک شرکت یا فرد به منظور اجتناب و گریختن از پرداخت یا کمتر پرداخت نمودن مالیات است.

³ Gabriel Zucman. 2013. *La Richesse cachée des nations: enquête sur les paradis fiscaux*. Le Seuil. Zucman, Gabriel. 2015. *The Hidden Wealth of Nations: The Scourge of Tax Havens*. University of Chicago.

سه اقتصاددانی که در شکل‌گیری نظری و تحقیقاتی زوگمن بسیار سهم دارند، عبارتند از انتونی اتکینسون، جوزف استیگلitz و توماس پیکتی. برای مثال ن.ک. به یکی از کتاب‌های پایه‌ی اتکینسون و استیگلitz در درس اقتصاد سیاست عمومی:

Atkinson, A. and Stiglitz, J. (1980), Lectures on Public Economics, McGraw-Hill.

^۴ سایت آکادمیک زوکمن ([Gabriel Zucman](#)) بسیار پربار و بی نظیر است. در این سایت بسیاری از مقالات، مصاحبه‌ها، جدل‌ها، طرح‌های مربوط به توزیع درآمد در جهان، فرار و اجتناب مالیاتی، سیلست‌گذاری اجتماعی، سخنرانی‌ها و درس‌نامه‌های او در دسترس همگان گذاشته شده است.

^۵ Piketty, Thomas, and Emmanuel Saez. 2003. Income in the United States, 1913-1998. *Quarterly Journal in Economics*. 118,1. Clausing, Kimberly. 2009. Multinational firms tax avoidance and tax policies. *National Tax Journal*. 62, 4.

^۶ Zucman, Gabriel, Annette Alstadsaer and Neils Johannsen. 2018. Who owns the wealth in tax heavens? *Journal of Public Economics*. 162.

Zucman, Gabriel. 2013. The missing wealth of nations: are Europe and the US net-debtors or net creditors? . *Quarterly Journal of Economics*. 128, 3.

Zucman, Gabriel, and Thomas Piketty. Capital is back: wealth-ratios in reach countries 1700-2010. *Quarterly Journal of Economics*. 129, 3.

^۷ Zucman, Gabriel. 2014. Taxing across borders: tracking personal wealth and corporate profits . *journal of Economic Perspective*. 28, 4

^۸ Zucman, Gabriel, Annette Alstadsaer and Neils Johannsen. 2019. *Tax evasion and inequality*. American Economic Review. 109, 6.

^۹ The World Inequality Report. 2022. Harvard University Press

^{۱۰} Zucman, Gabriel. 2014. Taxing across borders: tracking personal wealth and corporate profits . *journal of Economic Perspective*. 28, 4

[40 % des profits des multinationales sont délocalisés dans les paradis fiscaux | Gabriel Zucman](#)

^{۱۱} [Frontpage - Economists without borders](#)

Zucman, Gabriel, Thomas Torslov and Ludvig Wier. 2023. “The Missing Profits of Nations”) Thomas Torslov and Ludvig Wier. *Review of Economic Studies*. 90 ,3.

^{۱۲} [Debates | Gabriel Zucman Taxing the Superrich Is More Possible – and More Necessary – Than Ever by Gabriel Zucman - Project Syndicate](#)